

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרקים ראשון - שלישי

הלכות קריאת שמע

סוגיה לא: הפסקה בקריאת שמע להנחת תפילין
וציצית

נכתב בסייעתא דשמיא
על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ
ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה לא: הפסקה בקריאת שמע להנחת תפילין וציצית

* *

רקע

כדי להשלים את דיני הפסקה בקריאת שמע, נדלג על סוגיה אחת, ונעסוק בדין הפסקה להנחת תפילין ולבישת ציצית. הדיון בסוגיה מכיל שני דיונים, דיון על עצם ההנחה ודיון על הברכה.

מקורות

א. גמ' יד: טו. "אמר ר' יהושע בן קרחה למה קדמה... ואסובבה את מזבחך ה'"

ב. תוס' ד"ה ומנח

תלמידי רבינו יונה ח. ד"ה והורה

רא"ש סי' י

ג. ריטב"א ד"ה רב קרא ק"ש

ד. תלמידי רבינו יונה ח. ד"ה גמ' כל הקורא

ה. להעמקה:

שבולי הלקט סי' טו, "תנו רבנן היה קורא את שמע ופגע בו רבו... בשלומנו לא ישיבנו"

טור סי' סו, "ומתחיל להתפלל מיד... להפסיק לברך על טליתו ללובשו", וסי' פ

בית יוסף סי' סו סוף סע' ב-ג, "וכתוב בשבלי הלקט... דברי הרא"ש בתשובה", וסע' ח

דרכי משה אות ה

ו. שו"ע סי' סו סע' ב, ח-ט, ומשנה ברורה

ריטב"א ד"ה רב קרא ק"ש

רב קרא קריאת שמע ואנח תפילין וצלי. מיתבי וכו'. הא דאקשינן ליה, משום דהוה סלקא דעתין דכל פעם היה עושה כן. ואם תאמר למאי דסלקא דעתין השתא דכל זימנא הוי עביד הכי אימתי היה מברך על התפילין? אם תאמר בין הפרקים אינו נכון לומר כן דכל פעם היה פוסק בקריאת שמע, ובין גאולה לתפלה נמי לא איפשר למימר דלעולם לא יהא סומך גאולה לתפלה. ויש לומר שהוא היה מניח אותם בעוד שהוא מתפלל ולא היה מברך עליהם עד לאחר תפלה. ואף על גב דאמרינן כל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן, איכא למימר כיון דתפילין מצותן כל היום והיא מצוה נמשכת הרי הוא כמברך עליהן עובר לעשייתן דמכל מקום עדיין לא נגמרה המצוה ועדיין היא קיימת ועתידה. ואף על פי שכבר עשה קצתה מהניא ברכה לשעבר ולהבא. ודכותה בסוכה שמנהגנו לישב בה קודם ברכה ועושין קדוש ואחר כך מברכין, שכיון שהיא מצוה נמשכת ועתידה עדיין הרי הוא כמברך עובר לעשייתה.

הסבר הסוגיה

רב משי ידיה וקרא קריאת שמע ואנח תפילין וצלי. [גמ' יד:]

הגמ' מספרת ששליחו של רב לא הביא לו תפילין בזמן לפני התפילה, והוא קרא קריאת שמע, הניח תפילין והתפלל. בגמ' מפורש שאין לקרוא קריאת שמע ללא תפילין, ואם כך חייבים לומר שרב קרא קריאת שמע ללא תפילין מדוחק. רש"י [ד"ה שלוחא הוא דעית] מסביר שרב היה חייב לקרוא קריאת שמע כדי שלא יעבור זמן קריאת שמע.

הגמ' מביאה שתי מימרות על הקורא קריאת שמע ללא תפילין. עולא אומר: "כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו", ורבי יוחנן אומר: "כאילו הקריב עולה בלא מנחה". מסביר רבינו יונה [ת. ד"ה גמ' כל] שנחלקו האמוראים בטיב איסור קריאת שמע ללא תפילין. עולא סובר שקריאת שמע ללא תפילין אינה חסרון במצות קריאת שמע אלא רק איסור בכך שמעיד עדות שקר על עצמו. רבי יוחנן סובר שקריאת שמע ללא תפילין היא כעולה בלא מנחה, כלומר שיש חסרון בקיום מצות קריאת שמע עצמה, שהרי הוא מכריז על קבלת עול מלכות שמים, אך למעשה אינו מקבל עולו של מקום, ואינו מקיים מצוותיו.

מגמ' זו מוכח שהנחת תפילין אינה מהווה הפסק, ומותר להניח תפילין בין קריאת שמע לתפילה. נחלקו הראשונים אם מותר להניח תפילין באמצע ברכות קריאת שמע או בין גאולה לתפילה, כן נחלקו אם מותר גם להתעטף בציצית, וכן נחלקו אם מותר לברך על הנחת התפילין ועל ההתעטפות בטלית.

למדנו בסוגיה הקודמת על מחלוקת הראשונים אם מותר להפסיק באמצע ברכות קריאת שמע לדברים שבקדושה. תוס' [יג: ד"ה שואל] אומרים שההיתר להפסיק לדברים שבקדושה הוא רק באמצע ברכות קריאת שמע, אך בין גאולה לתפילה אסור להפסיק לדבר שבקדושה. תוס' מספרים שרבינו תם היה רגיל להמתין ב"עושה פלא" כדי לענות קדיש וקדושה עם הציבור, מכיוון שלאחר "גאל ישראל" אסור להפסיק.

בסוגייתנו לומדים תוס' [ד"ה ומנח] ממעשהו של רב שמותר להניח תפילין בין גאולה לתפילה. דברי התוס' צריכים עיון, כיצד הם מוכיחים שמותר להניח תפילין בין גאולה לתפילה, אולי רב הניח תפילין באמצע ברכת "אמת ויציב", שדינה קל יותר מבין גאולה לתפילה?

ניתן לתרץ קושיה זו בשלוש דרכים:

א. תוס' בסוגייתנו מודים לתוס' בסוגיה הקודמת שהפסקה בין גאולה לתפילה חמורה יותר מהפסקה באמצע ברכות קריאת שמע, אך מלשון הגמ': "אנח תפילין וצלי" משמע שהתחיל בתפילה מיד אחר הנחת התפילין, ומכאן שהניח תפילין לאחר ברכת גאולה.

ב. תוס' בסוגייתנו חולקים על התוס' בסוגיה הקודמת, ולדעתם הפסקה בין גאולה לתפילה קלה יותר מהפסקה באמצע ברכות קריאת שמע.

ג. תוס' מחלקים בין הפסקה לדבר שבקדושה לבין הפסקה להנחת תפילין. אכן דין הפסקה בין גאולה לתפילה חמור יותר מהפסקה באמצע ברכות קריאת שמע, ולכן

מותר להפסיק לדברים שבקדושה באמצע ברכות קריאת שמע ואסור להפסיק להם בין גאולה לתפילה, אך הנחת תפילין היא מצורכי התפילה, ולכן אינה הפסקה בין גאולה לתפילה. לעומת זאת, הנחת תפילין מהווה הפסקה באמצע ברכות קריאת שמע, כיוון שמפסיק באמצע ברכה לדבר שאינו קשור לתוכן הברכה.

לפי הדרך הראשונה מותר להפסיק לדברים שבקדושה באמצע ברכות קריאת שמע ואסור להפסיק להם בין גאולה לתפילה, ולהנחת תפילין מותר להפסיק אפילו בין גאולה לתפילה. לפי הדרך השנייה התוס' בסוגיה הקודמת סוברים שמותר להפסיק לדברים שבקדושה ולהנחת תפילין באמצע ברכות קריאת שמע ואסור להפסיק להם בין גאולה לתפילה, ותוס' בסוגייתנו סוברים שמותר להפסיק לדברים שבקדושה ולהנחת תפילין באמצע ברכות קריאת שמע, וכל שכן בין גאולה לתפילה. לפי הדרך השלישית מותר להפסיק לדברים שבקדושה באמצע ברכות קריאת שמע ואסור להפסיק להם בין גאולה לתפילה, ולהניח תפילין מותר בין גאולה לתפילה ואסור באמצע ברכות קריאת שמע.

הדרך השנייה, ששני התוספותים חולקים זה על זה, היא הדרך הפחות טובה בהסבר התוס', מפני שאין סיבה ליצור מחלוקת בין תוס' בדף אחד לתוס' בדף שאחריו, ובמיוחד שהמרדכי (סי' מוסי' נג) מביא את שני הפסקים הללו של התוס' כאחד¹. הבית יוסף (סי' סו סע' ה ד"ה ודעת), ב"ח (סי' ז ד"ה ומ"ש רק) ודרכי משה [אות ה] מפרשים שדין הנחת תפילין באמצע הפרק קל יותר מדין הנחת תפילין בין גאולה לתפילה, וכנראה שהם פירשו את התוס' על פי הדרך הראשונה. הטור (סי' סו) עוסק בהרחבה בדין הפסקה בברכות קריאת שמע ואינו מתייחס להנחת תפילין, רק לקראת סוף הסימן הוא פוסק: "וגומר כל הברכה וחותם בא"י גאל ישראל ואומר אמן, אפילו יחיד אחר ברכותיו כיון שהוא סיום של סדר ברכות, ומתחיל להתפלל מיד, ולא יפסיק רק אם אירעו אונס שלא הניח תפילין קודם ק"ש ונזדמן לו בינתים להניחן יכול להפסיק לברך ולהניחן כדי שיתפלל בתפילין, אבל אין לו להפסיק לברך על טלית ללבושו", משמע מהטור כדרך השלישית שבאמצע ברכות קריאת שמע מותר להפסיק לדברים שבקדושה ואסור להפסיק להנחת תפילין, ובין גאולה לתפילה מותר להניח תפילין ואסור להפסיק לדברים שבקדושה².

תלמידי רבינו יונה [ת. ד"ה והורה] לומדים מדינו של רב שמותר להניח תפילין בברכה באמצע ברכות קריאת שמע. משמע שהם סוברים שדין בין גאולה לתפילה חמור יותר מדין אמצע ברכות קריאת שמע, אך לדעתם אין הבדל בין דברים שבקדושה להנחת תפילין, ולשניהם אין מפסיקים בין גאולה לתפילה.

תוס' [ד"ה ומנח] מחדשים שמותר גם להתעטף בטלית בין גאולה לתפילה. הם מעידים שרבי יצחק ברבי יהודה נהג כך למעשה, וכשהביאו לו טליתו לאחר קריאת שמע וברכותיה, התעטף בטלית וגמר תפילתו. אמנם תוס' מציינים שאין ראייה מתפילין לטלית, מפני שניתן לומר שמותר להניח תפילין בין גאולה לתפילה כדי לקיים מצות תפילה כהלכתה ולהתפלל

¹ אך אבן העזר (סי' סו בעיקר ד"ה ע"כ, והשתא) מפרש את התוס' בדרך זו.

² אמנם הבית יוסף, דרכי משה וב"ח לא הבינו כך את הטור, ופירשו אותו כהבנתם בשיטת התוס'.

כשהוא עטור בתפילין³, אך עטיפה בטלית אינה חיוב בהלכות תפילה, ולכן אסור להתעטף בה בין גאולה לתפילה. כנראה שרבי יצחק ברבי יהודה סובר שגם טלית היא חובת תפילה, ויש להתפלל עטופים בטלית⁴.

תוס' מעלים דיון נוסף בסוגיה והוא דין הברכה. תוס' אומרים שהר"מ מקוצי דחה את הראיה ממעשהו של רב אף לגבי תפילין, מפני שניתן לפרש שרב הניח תפילין ללא ברכה. את מחלוקת התוס' והר"מ מקוצי ניתן להבין באחת משתי דרכים:

א. מחלוקת בדין ברכת המצוות. תוס' סוברים שאסור לקיים מצוה ללא ברכה, והר"מ מקוצי סובר שהברכה היא מצוה בלבד, וכדי שלא להפסיק בין גאולה לתפילה, ניתן לדחות את הברכה לאחר התפילה.

ב. מחלוקת בדין הפסקה בין גאולה לתפילה. תוס' סוברים שכיוון שהנחת תפילין אינה מהוה הפסקה בין גאולה לתפילה אף הברכה אינה מהוה הפסקה, והר"מ מקוצי סובר שהנחת תפילין היא מצורכי התפילה, אך הברכה אינה מצורכי התפילה ולכן היא מהוה הפסקה.

בדומה לתוס', גם תלמידי רבינו יונה [ח. ד"ה והורה] מביאים את שיטת רבני צרפת שרב הניח תפילין בברכה, אך אין לדעתם ללמוד מכאן להתיר להתעטף בטלית בברכה. הם אינם דנים באפשרות להתעטף בטלית ללא ברכה, או מפני שפשוט להם שהתעטפות ללא ברכה אינה מהוה הפסק בברכות קריאת שמע, או מפני שאסור להתעטף ללא ברכה.

גם הרא"ש [ס"י ין דוחה את הוראתו של רבי יצחק ברבי יהודה, מפני שניתן לחלק בין הנחת תפילין לבין התעטפות בטלית. הרא"ש אינו מזכיר את עניין הברכה, אך נראה לפרשו כטור, שמניחים תפילין בברכה בין גאולה לתפילה, ואין מתעטפים בטלית אף ללא ברכה.

סיכום

בגמרא התחדשו שלושה חידושים:

- א. אין לקרוא קריאת שמע ללא תפילין, שכן דבר זה הוא חסרון במצות קריאת שמע.
- ב. כשם שחובה לקרוא קריאת שמע עטורים בתפילין, כך גם חייבים להתפלל עטורים בתפילין [ניתן להוכיח דין זה מרב שהפסיק בין קריאת שמע לתפילה להנחת תפילין].
- ג. מותר להפסיק בין קריאת שמע לתפילה לצורך הנחת תפילין.

נחלקו הראשונים והפוסקים שלוש מחלוקות בדין הנחת תפילין בין קריאת שמע לתפילה:
א. היכן מותר להניח תפילין. תוס', רא"ש, טור, מרדכי והגהות מיימוניות [פ"ג אות ב] סוברים שמותר להניח תפילין בברכה בין גאולה לתפילה, ותלמידי רבינו יונה סוברים שמותר להניח תפילין בברכה באמצע ברכות קריאת שמע. הבית יוסף, ב"ח ודרכי משה סוברים שהפסקה באמצע ברכות קריאת שמע קלה יותר מהפסקה בין גאולה לתפילה, ולכן הראשונים המתירים להפסיק בין גאולה לתפילה מתירים להפסיק גם

³ תוס' מחדשים שתפילין אינם דין רק בקריאת שמע, אלא גם בתפילה.

⁴ כך מפורש בהגהות מיימוניות [פ"ג אות ב], וכך משמע מפסק הרמב"ם, שכפל את ההלכה להתפלל עטוף בטלית, גם בהלכות תפילה [פ"ד ה"ה] וגם בהלכות ציצית [פ"ג ה"א].

באמצע ברכות קריאת שמע. אין הכרח להבנה זו מדברי הראשונים, ומסתימת לשונם לגבי ברכות קריאת שמע, משמע שאין להפסיק באמצע ברכה להנחת תפילין.
 ב. ברכה על הנחת התפילין. רוב הראשונים [תוס', תלמידי רבינו יונה, טור, מרדכי והגהות מיימוניות] סוברים שמותר לברך על הנחת התפילין, הר"מ מקוצי מתיר להניח ללא ברכה.
 ג. התעטפות בטלית. רבי יצחק ברבי יהודה מתיר להתעטף בברכה בטלית בין גאולה לתפילה, ושאר הראשונים אוסרים. לא מצאנו אף ראשון המתיר להתעטף ללא ברכה.

הלכה

השו"ע [סי' סו סע' ח] פוסק כר"מ מקוצי שאסור להניח תפילין בברכה באמצע ברכות קריאת שמע. הוא סובר שמותר להניח תפילין בלא ברכה באמצע ברכות קריאת שמע ובין גאולה לתפילה, ומותר להתעטף בטלית בלא ברכה באמצע ברכות קריאת שמע, אך אסור להתעטף בין גאולה לתפילה. כמו כן, פוסק השו"ע [סע' ב] שלמרות שאסור להניח תפילין בברכה ואסור להתעטף בטלית בברכה באמצע הפרק, מותר להניחם בברכה בין הפרקים.⁵
 הרמ"א חולק על שני הפוסקים של השו"ע. הוא פוסק שגם באמצע הפרק וגם בין הפרקים מניחים תפילין בברכה, ומתעטפים בטלית ללא ברכה,⁶ בין גאולה לתפילה מניחים תפילין ללא ברכה, ואין מתעטפים בטלית כלל.⁷

הפוסקים דנים אם עדיף להתפלל ביחידות עטורים בתפילין או להתפלל בציבור ללא תפילין. המגן אברהם [סקי"ב] מוכיח מרש"י [ד"ה שלוחא הוא דעוית] המסביר שרב קרא קריאת שמע ללא תפילין כדי שלא יעבור זמנה, שלצורך תפילה בציבור אין להתפלל ללא תפילין. גם המשנה ברורה [סק"מ] פוסק שעדיף להתפלל עטור בתפילין מלהתפלל בציבור.⁸

⁵ בתחילה הבית יוסף [סוף סע' ב-ג ד"ה וז"ל הרא"ש] סבר שאין מברכים על תפילין וציצית אפילו בין הפרקים, אך בבדק הבית הוא חזר בו, וכך נפסק בשו"ע. פסק השו"ע תואם את ההבנה שהובאה לעיל שכל דבר הקשור לקבלת עול מלכות שמים אינו מהווה הפסקה בין הפרקים.

⁶ לא מצאנו אף ראשון הפוסק כך. גם אבן העזר פוסק שאין להתעטף בטלית עד אחר תפילת שמונה עשרה. המשנה ברורה [סקט"ז] פוסק שמותר למחבייש לשבת בבית הכנסת ללא טלית לברך עליה בין הפרקים. לא זכיתי להבין פסק זה, מה שייך כאן מפני הכבוד, והרי לפסק הרמ"א הוא יכול להתעטף ללא ברכה?

⁷ לא זכיתי להבין את פסק הרמ"א, שהרי רוב הראשונים סוברים שמניחים תפילין בברכה בין גאולה לתפילה, ומדוע אינו פוסק כמותם. טענתו בדרכי משה שאנו פוסקים כתוס' וכמרדכי שאין להפסיק לדבר שבקדושה בין גאולה לתפילה, נפרכת מהתוס' והמרדכי עצמם שפוסקים שמניחים תפילין בברכה בין גאולה לתפילה. כך פוסק אבן העזר, אך לדעתו מותר להפסיק בין גאולה לתפילה אפילו לדבר שבקדושה. ראיית אבן העזר מהטור בסימן רט אינה עומדת כנגד הטור כאן שאחר שעסק בדיני הפסקה לדבר שבקדושה באמצע ברכות קריאת שמע, כתב: "וחותם בא"י גאל ישראל ואומר אמן אפילו יחיד אחר ברכותיו כיון שהוא סיום של סדר ברכות ומתחיל להתפלל מיד ולא יפסיק רק אם אירעו אונס שלא הניח תפילין קודם קריאת שמע ונזדמן לו בינתים להניחין".

⁸ הפרי מגדים [אשל אברהם אות יב] פוסק שקריאת שמע בתפילין עדיפה מתפילה בציבור, אך תפילה בציבור עדיפה מתפילה בתפילין. ולכן אם יכול להתעכב ולקרוא קריאת שמע ותפילה בתפילין, יתעכב ויסמוך תפילה לקריאת שמע בתפילין אף שיפסיד תפילה בציבור. אולם אם היה חייב לקרוא קריאת שמע ללא תפילין מפני שלא יגיעו אליו התפילין לפני סוף זמנה, יתפלל בציבור ללא תפילין, ולא יחכה להבאת תפילין.